

функції є прорахунком, що обертається значними фінансовими, матеріальними, оздоровчими, виховними та працевлаштувальними втратами для країни.

Нормативно-правові акти

1. Про туризм: Закон України від 15 вересня 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 31. — Ст. 241 в редакції Закону від 18 листопада 2003 р.
2. Програма розвитку туризму в Україні: Затв. постановою Кабінету Міністрів України № 702 від 28 червня 1997 р.
3. Про заходи подальшого розвитку туризму: Постанова Кабінету Міністрів України № 728 від 29 квітня 1999 р.
4. Основні напрями розвитку туризму в Україні до 2010 року: Схвалені указом Президента України № 973/99 від 10 серпня 1999 р.
5. Про заходи щодо розвитку курортної зони Великої Ялти: Указ Президента України № 313/97 від 9 квітня 1997 р.
6. Про економічний експеримент «Курортполіс Трускавець»: Указ Президента України № 199/98 від 18 березня 1998 р.
7. Комплексна програма соціально-економічного розвитку Великої Ялти як курорту загальнодержавного значення: Затв. постановою Кабінету Міністрів України № 9 від 5 січня 1998 р. із змінами, внесеними постановою № 1206 від 18 вересня 2001 р.
8. Про спеціальну економічну зону туристсько-рекреаційного типу «Курортполіс Трускавець»: Закон України від 18 березня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 18. — Ст. 139.
9. Про деякі заходи щодо розвитку туристичної та курортно-рекреаційної сфер України: Указ Президента України № 207/2003 від 11 березня 2003 р.
10. Про заходи щодо поліпшення роботи з використання і охорони територій курортно-оздоровчого та рекреаційного призначення в Одеській області: Постанова Кабінету Міністрів України № 1900 від 10 грудня 2003 р.

УДК 349.42(477)

Н. С. Гавриш

ПРОЦЕС ВІДТВОРЕННЯ ТА ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ПРИНЦИПІВ АГРАРНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Процес відтворення основоположних засад аграрного права України розпочався, на нашу думку, з прийняття 3 серпня 1990 р. Закону УРСР «Про економічну самостійність Української РСР» [1], який закріпив принцип багатоманітності та рівноправності різних форм власності, визначивши державну, колективну та індивідуальну форми власності та проголосивши їх захист державою. Згодом, 7 лютого 1991 р., прийнято Закон УРСР «Про власність» [2], який підтвердив вищевказані форми власності та закріпив принцип їх рівноправності. 7 липня 1992 р. у відповідності до змін, внесених до Закону «Про власність», індивідуальна форма власності перейменована на приватну власність [3].

Принцип різноманітності та рівноправності форм власності та господарювання на землі також був підтверджений Законом України «Про форми власності на землю» від 30 січня 1992 р. [4] (не діє) та Земельним кодексом Украй-

ни в редакції від 13 березня 1992 р. [5]. Крім того, у ч. 2 ст. 1 Земельного кодексу України в редакції від 13 березня 1992 р. зазначалося, що «завданням земельного законодавства є регулювання земельних відносин з метою створення умов для раціонального використання й охорони земель, рівноправного розвитку усіх форм власності на землю і господарювання, збереження та відтворення родючості ґрунтів, поліпшення природного середовища, охорони прав громадян, підприємств, установ і організацій на землю» [5]. Отже, зі змісту даної статті випливали такі принципи земельного права, як раціональне використання і охорона земель, посилена охорона ґрунтів, екологізація земельних відносин, охорона прав суб'єктів земельних відносин. Оскільки дані принципи закріплювали правовий режим використання земель сільськогосподарського призначення, вважаємо, що зони стали основоположними засадами правового регулювання аграрної діяльності, тобто принципами аграрного права.

У преамбулі Постанови Верховної Ради України «Про земельну реформу» від 18 грудня 1990 р. проголошувались принципи рівноправного розвитку різних форм господарювання на землі, раціонального використання та охорони земель [6]. Для реалізації цих положень передбачалось оголосити всі землі України об'єктом земельної реформи з 15 березня 1991 р. З тексту постанови випливала необхідність передачі земель з державної власності у колективну та приватну власність, що мало б забезпечити паритетні умови для розвитку усіх форм власності та господарювання на землі, а отже — втілити принцип їх рівноправності. Передбачалось також проведення інвентаризації земель для забезпечення принципу їх цільового і раціонального використання, а також для забезпечення їх належної охорони.

Прийняття Конституції України 28 червня 1996 р. ознаменувало процес конституційного закріплення основних принципів і земельного і аграрного права та аграрної політики. Розпочався другий (конституційний) етап розвитку принципів аграрного права України. На цьому етапі відбувається закріплення приватноправових, публічно-правових та змішаних (тих, що поєднують особливості публічних і приватних) принципів аграрного права.

До приватноправових конституційних принципів аграрного права належать принцип непорушності права власності на землю (ч. 2 ст. 14 Конституції України; ст. 41), принцип рівноправності суб'єктів права власності (ч. 4 ст. 13); принцип рівноправності різних форм власності (ч. 4 ст. 13). До публічно-правових конституційних принципів аграрного права можна віднести принцип державного захисту права власності суб'єктів (ч. 4 ст. 13), принцип особливої державної охорони земель (ч. 1 ст. 14), який деталізується в повноваженнях державних органів, принцип забезпечення екологічної безпеки (ст. 16, ст. 50). До змішаних (приватно-публічних) конституційних принципів аграрного права, на наш погляд, належать недопустимість порушення суспільних інтересів у процесі використання землі (ч. 7 ст. 41), поєднання імперативних та диспозитивних методів регулювання аграрних відносин (з одного боку, держава забезпечує регулювання аграрних відносин, а з іншого — сама виступає їх учасником як суб'єкт права державної власності на паритетних засадах) [7]. Отже, на

конституційному рівні визначено принципи, які зумовили становлення аграрного права як комплексної галузі права.

Низка принципів, закріплених у Конституції України, згодом була відтворена в законодавчих та підзаконних нормативно-правових актах. Реальне здійснення конституційного принципу державного захисту права власності селян забезпечував Закон України «Про угоди щодо відчуження земельної частки (паю)» від 18 січня 2001 р., який заборонив угоди на відчуження земельних часток (паїв) [8].

Важливою віхою у формуванні принципів аграрного права України, на наш погляд, стало набуття чинності нового Земельного кодексу України, прийнятого 25 жовтня 2001 р. Зокрема, у ст. 5 даного нормативного акта вказані принципи, на яких базується земельне законодавство [9]. Як відзначала з цього приводу Н. І. Титова, до позитивних ознак Земельного кодексу України належать принципи, закріплені у ст. 5 даного кодифікованого акта (зокрема, принципи раціонального використання та охорони земель, забезпечення гарантій прав на землю). До негативних аспектів вона відносить відсутність нормативно-правового закріплення таких принципів, як першочергове забезпечення прав на землі громадян України, поєднання публічних і приватних інтересів у землекористуванні, пріоритетність правового режиму земель сільськогосподарського призначення, посилена охорона ґрунтів [10, 70, 75].

Крім Земельного кодексу України, поглиблювалось втілення основних принципів аграрного права у законодавчих та підзаконних актах. Зміст принципу пріоритетності сільського господарства в системі всіх інших галузей народного господарства відображений у Законі України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» [11]. Окрема складова змісту даного принципу — пріоритетність сільськогосподарського землекористування серед інших видів користування землею закріплюється ст. 23 Земельного кодексу України [12, 68].

При цьому слід враховувати два таких фактори: селяни своєю працею створюють життєво необхідні й незамінні блага для всього суспільства: виробляючи сільськогосподарську продукцію, вони вирішують одну з найважливіших суспільних проблем — продовольчу; аграрні відносини безпосередньо або опосередковано пов'язані з процесом сільськогосподарського землекористування.

У зв'язку із зазначеним, провідним спеціальним принципом аграрного права слід вважати пріоритетність сільського господарства в системі всіх інших галузей народного господарства. Основною складовою цього принципу є пріоритетність сільськогосподарського землекористування серед інших видів користування землею. Одним із прикладів юридичного закріплення цього спеціального принципу є Закон України від 17 жовтня 1990 р. «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» (в редакції Закону від 15 травня 1992 р.) [11]. Існує потреба в прийнятті спеціального, ширшого за змістом, Закону «Про сільське господарство» [13, 169–171].

Другим важливим спеціальним принципом сучасного аграрного права є

рівність суб'єктів аграрних відносин. Перехід України до ринкових відносин, урізноманітнення форм власності на землю та майно, підприємницькі засади аграрного господарювання створили умови для виникнення нових суб'єктів аграрних відносин — фермерських господарств, особистих селянських господарств, приватних аграрних підприємств та ін. — і для якісної зміни правового статусу суб'єктів аграрного господарювання, які існували раніше, зокрема сільськогосподарських виробничих та обслуговуючих кооперативів. Рівність цих та інших суб'єктів аграрних відносин, в тому числі великих аграрних державних підприємств, є закономірним відображенням демократичних засад у розвитку аграрного підприємства.

Наступним принципом сучасного аграрного права є право добровільного вибору селянами організаційно-правових форм господарювання на землях сільськогосподарського призначення, а також характеру, напрямів і способів їхньої господарської та іншої діяльності, як і вільного розпорядження виробленою (виготовленою) сільськогосподарською та іншою продукцією. Цей принцип базується на засадах вільного демократичного вибору форм господарювання й конституційних гарантіях усіх форм права власності.

Специфічним принципом аграрного права є тісний органічний взаємозв'язок трудових і земельних відносин, за якого процес сільськогосподарського землекористування означає використання в процесі трудової діяльності об'єктивних природних властивостей ґрунтів, зокрема родючості, і внаслідок цього поєднання людського і природного факторів — одержання сільськогосподарської продукції. Це — найхарактерніший принцип для основної галузі сільськогосподарського виробництва — рослинництва.

Ведення сільського господарства завжди пов'язане з природним виробничим ризиком, кліматичними умовами, тривалим проміжком часу між вкладенням праці й одержанням прибутків виробленої (виготовленої) продукції та з багатьма іншими факторами. Тому в усьому світі сільське господарство є дотаційним. І для України стабільна державна підтримка сільськогосподарського товаровиробника має стати постійним принципом державного керівництва сільським господарством, а отже — принципом аграрного права. Держава повинна забезпечувати охорону земель сільськогосподарського призначення, створювати соціально-економічні умови життя й праці селянина.

Надзвичайно важливе практичне значення має принцип реальної гарантованості суб'єктивних прав селян як громадян України й як суб'єктів аграрних відносин. Селянство — це та структурна детермінанта, від якої залежить продовольчий добробут суспільства. Водночас воно уособлює усталений спосіб життя, є носієм національних традицій та добропорядних звичаїв. Проте продовжує існувати великий розрив у реальному забезпеченні матеріальних, соціальних і культурних умов життя й праці жителів міст і сіл. Це зумовлює необхідність гуманізації статусу селянина на сучасних законодавчих засадах, забезпечення справедливого розподілу благ у демократичному правовому суспільстві.

Варто зазначити, що зміст загально-правового принципу визнання землі основним національним багатством, будучи втіленим практично у всіх розді-

лах Земельного кодексу України, втілений також у більшості уніфікованих законів — джерел аграрного права [14]. Таким чином, із врахуванням вказаного відзначимо таке. На конституційному етапі утвердження принципів аграрного права характерними його особливостями було закріплення приватно-правових, публічно-правових та змішаних (публічно-приватних) конституційних принципів аграрного права, які остаточно оформили його як комплексну, публічно-приватну галузь права. На основі цього аграрно-правовими нормами визначено і врегульовано сільськогосподарську діяльність як діяльність щодо господарювання на землі, яка є основним національним багатством та багатофункціональним природним об'єктом.

Поштовхом до становлення і розвитку принципів аграрного права стало затвердження Верховною Радою України ряду кодифікованих актів, насамперед Земельного, Цивільного та Господарського кодексів України. Можна стверджувати, що з 1 січня 2002 р., тобто з моменту введення в дію Земельного кодексу України, принципи аграрного права не тільки логічно випливають зі змісту нормативно-правових актів, але і стали нормативно закріпленими. Проявились такі особливості втілення принципів аграрного права України, як наявність буквальної форми їх закріплення та втілення в окремих нормативно-правових актах принципів інститутів аграрного права.

Недоліком відтворення принципів аграрного права у сучасному законодавстві України можна вважати незавершеність процесу узгодження існуючих принципів, закріплених у різних нормативно-правових актах, а також процесу виявлення нових принципів та способів їх впровадження на сучасному етапі. Це є основною причиною низької ефективності процесу правового регулювання аграрних відносин в Україні.

Література

1. Про скопомічну самостійність Української РСР: Закон Української РСР від 3 серпня 1990 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1990. — № 42. — Ст. 602.
2. Про власність: Закон Української РСР від 7 лютого 1991 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1991. — № 20. — Ст. 249. — Втратив чинність.
3. Про впровадження змін і доповнень до Закону України «Про власність»: Закон України від 7 липня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 38. — Ст. 569. — Втратив чинність.
4. Про форми власності на землю: Закон України від 30 січня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 18. — Ст. 225. — Втратив чинність.
5. Земельний кодекс України від 13 березня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 25. — Ст. 354. — Втратив чинність.
6. Про земельну реформу: Постанова Верховної Ради України від 18 грудня 1990 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 10. — Ст. 100.
7. Конституція України: Прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. — К.: Україна, 1996.
8. Про угоди щодо відчуження земельної частки (паю): Закон України від 18 січня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 11. — Ст. 55.
9. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. // Голос України. — 2001. — 20 листоп. — С. 7–18.
10. Титова П. І. Новий Земельний кодекс України: позитивні та негативні аспекти // Право України. — 2002. — № 4.
11. Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в парадигму

- господарстві: Закон України від 15 травня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 32. — Ст. 453.
12. Земельний кодекс України: Наук.-практ. комент. / В. І. Андрушечев, Г. І. Балюк, А. П. Гетьман та ін.; За заг. ред. В. І. Семчика. — К.: Ін Юре, 2003.
13. Проблеми ефективного функціонування ЛПК в умовах нових форм власності та господарювання: Кол. монографія: У 2 т. — К., 2001. — Т. 1.
14. Аграрне право України: Підручник / За ред. О. О. Погрібного. — К.: Істина, 2004.

УДК 349.6(477)

О. В. Глотова

НОВА РЕДАКЦІЯ ЛІСОВОГО КОДЕКСУ ТА ПОНОВЛЕННЯ ЛІСОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Ліси є невід'ємною і складовою частиною природи. З погляду господарського використання ліси, насамперед, є джерелом деревини й іншої технічної сировини, харчових і кормових продуктів, а також місцем перебування корисних тварин і рослин. Ліси впливають на клімат, атмосферу, ріки й інші водні об'єкти, зменшують різкість коливань температури і вологості, охороняють ґрунт від вітрової і водної ерозії і т.д. Таким чином, від правильного використання лісів значною мірою залежить не тільки успішний розвиток народного господарства, але й стан навколишнього природного середовища.

Ліси України є її національним багатством і за своїм призначенням та місцерозташуванням виконують переважно водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні, інші функції та є джерелом для задоволення потреб суспільства в лісових ресурсах. Усі ліси на території України незалежно від того, на землях яких категорій за основним цільовим призначенням вони зростають, та незалежно від права власності на них становлять лісовий фонд України і перебувають під охороною держави. До лісового фонду України належать лісові ділянки, в тому числі захисні насадження лінійного типу, площею не менше 0,1 га.

До лісового фонду не належать зелені насадження в межах населених пунктів (парки, сади, сквери, бульвари тощо), які не віднесені в установленому порядку до лісів, а також окремі дерева і групи дерев, чагарники на сільськогосподарських угіддях, присадибних, дачних і садових ділянках. Їх правовий режим встановлюється Правилами утримання зелених насаджень у населених пунктах України [1]. Вони не належать до лісового фонду, тому що не відповідають поняттю о лісі, яке наведено у ст. 1 Лісового кодексу: «Ліс — тип природних комплексів, у якому поєднуються переважно деревна та чагарникова рослинність з відповідними ґрунтами, трав'яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними компонентами, що взаємопов'язані у своєму розвитку, впливають один на одного і на навколишнє природне середовище». У літературі зазначається, що лісовий фонд є поняттям значно ширшим від